

KS. GRZEGORZ LESZCZYŃSKI
Uniwersytet Łódzki

UTRATA STANU DUCHOWNEGO W ŚWIETLE KPK Z 1983 R.

Słowa kluczowe: stan duchowny, reskrypt, święcenia

1. Wprowadzenie. 2. Święci szafarze. 3. Utrata stanu duchownego w skutek stwierdzenia nieważności święceń. 4. Utrata stanu duchownego w skutek nałożenia kary. 5. Utrata stanu duchownego na mocy reskryptu Stolicy Apostolskiej. 6. Wnioski

1. WPROWADZENIE

W myśl kan. 204 KPK wiernymi są ci, którzy przez chrzest wszczępieni w Chrystusa zostali ukonstytuowani Ludem Bożym i stawszy się z tej racji na swój sposób uczestnikami kapłańskiego, prorockiego i królewskiego posłannictwa Chrystusa, zgodnie z własną każdego pozycją, są powołani do wypełniania misji, jaką Bóg powierzył pełnić Kościołowi w świecie. Wierni stanowią zatem lud, a więc nie zbiór przypadkowych osób, w którym wielość osób połączonych jest więzami zewnętrznymi, jak i wewnętrznymi. Jest to lud Boży, ponieważ ma charakterystykę wyłączną i odmienną od wszystkich innych rodzajów ludów czy narodów. Jego element ludzki wspólny jest również innym kategoriom ludów. Wyróżnia go natomiast element boski: twórcą Kościoła jest Chrystus, a jego celem najwyższym i wyłącznym jest zbawienie dusz, czyli *salus animarum*.

Prawodawca w kan. 204 KPK podkreśla ponadto równość wszystkich wiernych wynikającą z chrztu, istniejące natomiast różnice wewnątrz Kościoła nie mają charakteru substancjalnego, a jedynie funkcjonalny. Oznacza to, iż niezależnie od roli, jaką pełni w Kościele każdy wierny, roli, która jest konsekwencją otrzymania święceń, czy też nie, współtworzy on lud Boży w takim samym stopniu, choć na różnym poziomie hierarchicznym. Kanon ten łączy, zgodnie z eklezjologią Soboru Watykańskiego II, tradycyjne pojęcie Kościoła jako *societas inaequalis* z innym *societas aequalis*. W ten sposób zostają ustanowione podstawy rozróżnienia, również w płaszczyźnie prawnej między misją, jaką mają w Kościele wszyscy wierni i tą, która dotyczy jedynie hierarchii Kościoła.

2. ŚWIĘCI SZAFARZE

Świętymi szafarzami nazywamy duchownych, którzy naznaczeni szczególnym charakterem poprzez przyjęcie sakramentu święceń oraz konsekrowani w celu pasterzowania Ludowi Bożemu wypełniają *in persona Christi*, w zależności od właściwego każdemu statusowi, potrójną funkcję nauczania, uświęcania oraz zarządzania. Sakrament święceń zawiera w sobie trzy podstawowe stopnie: biskupstwo, prezbiterat i diakonat¹. Każdy duchowny, niezależnie od tego, na jakim stopniu kapłaństwa się znajduje, podlega określonym przez prawo obowiązkom oraz ma określone prawa. Obowiązki te, jak i prawa mają służyć przede wszystkim uświęceniu kapłanów, a poprzez owo uświęcenie uczestniczyć w uświęcaniu innych. Ponadto istnieją określone przez prawo obowiązki i prawa wynikające ze szczególnej misji czy pozycji danego kapłana. I tak wobec biskupów, czy też proboszczów wymaga się szczególnego zaangażowania na płaszczyźnie uświęcania wiernych z racji posługi pasterskiej, czy też duszpasterskiej, którą podejmują.

Podstawowym obowiązkiem każdego kapłana jest dążenie do świętości. Obowiązek ten kapłan może wypełniać, według różnych form uświęcenia, które przewiduje Kodeks. Są to zarówno obowiązki duszpasterskie, jak i lektura Pisma Świętego, sprawowanie Eucharystii, modlitwa, Liturgia godzin, rekolekcje, rozmyślanie, sakrament pokuty, szczególna cześć Bogurodzicy Dziewicy oraz wiele innych². Obowiązkiem każdego duchownego jest być posłusznym papieżowi i własnemu ordynariuszowi, zwłaszcza w kwestiach dotyczących wiary, obyczajów i dyscypliny Kościoła³. Obowiązek ten nie ma charakteru moralnego, ale jest obowiązkiem natury prawnej i dotyczy aktów władzy rządzenia i Magisterium⁴.

Każdy kapłan winien też podejmować studia o charakterze ogólnym teologicznym i różne inne formy kształcenia duchownych, dbając o swoją permanentną formację intelektualną i duchową⁵. Oto przykład w odniesieniu do kapłanów inkardynowanych lub pełniących w Archidiecezji Łódzkiej posługę: III Synod tejże Archidiecezji wskazał na konkretne rozwiązania służące stałej formacji kapłanów. Formacja ta wymaga ciągłego rozwijania w sobie wrażliwości na potrzeby innych, umiejętności prowadzenia dialogu z każdym człowiekiem oraz doskonalenia kultury osobistej, w centrum winna stawiać zawsze codzienną celebrację Eucharystii oraz wierne sprawowanie Liturgii godzin i wypełnianie osobistych praktyk religijnych⁶. Każdy kapłan zobowiązany jest co roku do uczestnictwa w rekolekcjach zamkniętych, skupieniach ogólnodiecezjalnych, dekanalnych i innych⁷.

Bardzo ważnym obowiązkiem służącym uświęceniu kapłana jest zachowywanie przez niego celibatu, wraz z nieustannym dążeniem do zachowania pełnej czy-

¹ Por. kan. 1009 § 1 KPK.

² Por. kan. 276 KPK.

³ Por. kan. 273 KPK.

⁴ Por. D. Mogavero, *I ministri sacri o chierici*, w: *Il diritto nel mistero della Chiesa*, t. II, Roma 1990, 115.

⁵ Por. kan. 279 KPK.

⁶ Por. III Synod Archidiecezji Łódzkiej, *Statuty*, Łódź 1999, art. 70, 71.

⁷ Por. tamże, art. 72, 73.

stości⁸. Należy zauważyć, że obowiązek celibatu zawiera w sobie zarówno aspekt charyzmatyczny, w którym celibat należy postrzegać jako dar od Boga, jak i aspekt prawny. Nie oznacza on wyłącznie bezżeństwa, ale dotyczy również życia w absolutnej czystości. Małżeństwo zawarte przez duchownego jest nieważne i wywołuje określone prawem skutki karne⁹.

Duchowny winien prowadzić też życie proste, pozbawione próżności, w duchu ubóstwa, otwarte na potrzeby innych oraz diecezji¹⁰. Obowiązki związane z przebywaniem na terenie własnej diecezji, wynikające z pełnionego urzędu, jak i z inkardynacji, noszenie określonego przez prawo stroju kościelnego, zgodnie z normami wydanymi przez Konferencję Episkopatu, jak i z uwzględnieniem zwyczaju miejscowego¹¹ oraz popieranie pokoju i zgody opartej na sprawiedliwości, sprzyja bez wątpienia uświęceniu kapłana oraz pomnaża wydawane przez niego świadectwo¹².

Kodeks Prawa Kanonicznego formuje też szereg obowiązków o charakterze negatywnym, określając, co jest zakazane kapłanowi lub czego winien nie czynić w celu bardziej owocnego wypełniania swojej misji. I tak zabrania się kapłanowi wszystkiego, co nie przystoi stanowi duchownemu według przepisów prawa partykularnego¹³. Kapłan natomiast winien unikać tego wszystkiego, co jest obce stanowi duchownemu, choć samo w sobie nie jest nieprzyzwoite¹⁴, w tym przyjmowania publicznych urzędów i wykonywania władzy świeckiej¹⁵.

Kapłanowi jedynie za zezwoleniem własnego ordynariusza wolno podejmować zarząd dóbr osób świeckich, wykonywać świeckie urzędy, z którymi łączy się obowiązek składania rachunków, podpisywać weksle i poręczenia nawet własnym majątkiem¹⁶, uprawiać handel¹⁷ oraz zaciągać się dobrowolnie do wojska¹⁸.

Duchowny ma prawo otrzymać odpowiednie wynagrodzenie zgodne z jego pozycją, z uwzględnieniem natury jego zadania, jak i okoliczności miejsca i czasu. Winno być to wynagrodzenie wystarczające do zaspokojenia potrzeb własnego

⁸ Por. kan. 277 KPK.

⁹ Por. kan. 1087, 1394 § 1 KPK.

¹⁰ Por. 282 KPK.

¹¹ Warto w tym miejscu zauważyć, że w świetle art. 97–99 *Statutów II Synodu Archidiecezji Łódzkiej* strojem duchownego jest sutanna lub tzw. strój krótki. Sutanna obowiązuje przy wszystkich czynnościach liturgicznych, w kancelarii, na katechezie, podczas wszelkich uroczystości religijnych i w czasie występowania w charakterze urzędowym. Strój krótki, składający się z czarnego garnituru i koloratki, może być używany poza wypadkami wyżej wymienionymi (por. Statuty art. 97–99).

¹² Por. kan. 283, 284, 287 § 1 KPK.

¹³ Por. kan. 285 § 1 KPK. III Synod Archidiecezji Łódzkiej stwierdza: „Kapłanom zabrania się przyjmowania urzędów, z którymi łączy się sprawowanie władzy świeckiej, jak również brania czynnego udziału w działalności partii politycznych, chyba że obrona praw Kościoła lub dobra wspólnego będą wymagały bezpośredniego zaangażowania w tego typu działaniu. Na takie działania duchowni muszą mieć wyraźne zezwolenie arcybiskupa” (*Statuty*, art. 125).

¹⁴ Por. kan. 285 § 1 KPK.

¹⁵ Por. kan. 285 §§ 2–3 KPK; *Sacra Congregatio pro Cleris, Declaratio Quidam episcopi, de quibusdam associationibus vel coadunationibus quae omnibus clericis prohibentur*, 8 martii 1982, AAS 74 (1982), 642–645.

¹⁶ Por. kan. 285 § 4 KPK.

¹⁷ Por. kan. 286 KPK.

¹⁸ Por. kan. 289 § 1 KPK.

życia, jak i wynagrodzenia tych, których pomocy potrzebuje¹⁹. Diakoni żonaci, jeśli całkowicie oddają się kościelnej posłudze – mają prawo do wynagrodzenia wystarczającego na utrzymanie ich samych oraz ich rodzin. Jeśli natomiast otrzymują wynagrodzenie z racji świeckiego zawodu – nie otrzymują żadnego wynagrodzenia z racji pełnionej w Kościele posługi²⁰.

Duchowny ma ponadto prawo do otrzymania opieki społecznej w razie choroby, niezdolności zdrowotnej lub starości²¹, do wakacji²² oraz do zrzeszania się²³.

3. UTRATA STANU DUCHOWNEGO W SKUTEK STWIERDZENIA NIEWAŻNOŚCI ŚWIĘCEŃ

Zgodnie z kan. 290 KPK święcenia raz ważne przyjęte nigdy nie tracą ważności, jednakże duchowny może utracić stan duchowny i zostać przeniesiony do stanu świeckiego. Formy utraty stanu duchownego są następujące: wyrok sądowy lub dekret administracyjny stwierdzający nieważność święceń (kan. 1708–1712 KPK), kara wydalenia nałożona zgodnie z przepisami prawa (kan. 1425 § 1, 2°; 1720–1728 KPK), reskrypt Stolicy Apostolskiej, którego to reskryptu Stolica Apostolska udziela diakonom – tylko z poważnych przyczyn, a prezbiterom – z najpoważniejszych.

Święcenia cieszą się, w myśl kan. 290 i kan. 124 § KPK, przychylnością prawa. Przyczyny nieważności święceń są następujące: niezdolność udzielenia święceń ze strony szafarza lub niezdolność przyjęcia święceń ze strony osoby przyjmującej święcenia, symulacja przyjęcia święceń, przymus, stan bojaźni ciężkiej, brak intencji przyjęcia święceń ze strony osoby przyjmującej święcenia, brak formy udzielenia święceń.

Ważnie udziela święceń jedynie biskup konsekrowany²⁴. Niezdolność udzielenia święceń ze strony szafarza wynika zatem z faktu braku święceń biskupich. Co więcej, zgodnie z kan. 124 KPK, do ważności święceń jako aktu prawnego wymaga się, aby były one dokonane przez osobę do tego zdolną oraz by były w nich zawarte wszystkie elementy konstytutywne i zostały wypełnione formalności oraz warunki wymagane przez prawo. Dotyczy to zarówno szafarza święceń, jak i przyjmującego święcenia. Zdolność, o której mowa, dotyczy przede wszystkim świadomości i dobrowolności działania. Elementy konstytutywne dotyczą wyrażenia woli przyjęcia święceń, gestu nałożenia rąk oraz modlitwy konsekuracyjnej²⁵. W tym miejscu należy zauważyć, że nieprawidłowymi do przyjęcia święceń są ci, którzy podlegają jakiej-

¹⁹ Por. kan. 281 § 1 KPK.

²⁰ Por. tamże.

²¹ Por. tamże.

²² Por. kan. 283 § 2 KPK.

²³ Por. kan. 278 § 1, 307 § 3 KPK.

²⁴ Por. kan. 1012 KPK.

²⁵ Por. V. Ferrara, *Il diritto sostantivo della dichiarazione di nullità della S. Ordinazione: nozione canonica di validità ed invaaalidità o nullità della S. Ordinazione come sacramento e come atto giuridico*, w: *Sacramenti, Liturgia, Caude dei Santi, Studi in onore di cardinale Giuseppe Casoria*, Napoli 1992, 174.

kolwiek formie amencji lub innej choroby psychicznej, na skutek której są niezdolni do wykonywania posługi²⁶. Ważnie zaś przyjmuje święcenia jedynie mężczyzna ochrzczony. Są to dwa warunki, w sposób wyraźny określone przez Prawodawcę w kan. 1024 KPK.

Dobrowolność przyjęcia święceń zostaje ograniczona lub całkowicie unicestwiona w skutek przymusu lub stanu bojaźni ciężkiej. Wynika to z normy kan. 219 KPK, w którym Prawodawca gwarantuje wiernym wolność od jakiegokolwiek przymusu w wyborze stanu życia²⁷. Wolność z punktu widzenia filozofii oznacza niezależność człowieka w podejmowaniu konkretnych decyzji. Z punktu widzenia psychologii natomiast osobę można nazwać wolną, jeśli w momencie podejmowania decyzji nie jest ona uzależniona od jakiegokolwiek choroby, sytuacji, czy też presji na nią wywieranej, uniemożliwiającej podjęcie decyzji filozoficznie określonej jako wolna. Oznacza to, iż wolność pojęta filozoficznie zakłada uprzednie istnienie wolności psychologicznej. Wolność człowieka z punktu widzenia psychologii ma różne stopnie i w praktyce oznacza brak jakichkolwiek presji zewnętrznej, czy też wewnętrznej, która uniemożliwia praktyczną realizację wolności koniecznej do dokonania aktu ludzkiego²⁸.

Działanie człowieka może być zdefiniowane jako wolne jedynie wtedy, gdy wynika ono zarówno ze zdolności intelektu do dokonania wyboru, jak i ze zdolności wolnej woli do podjęcia działania w kierunku obranym przez intelekt. Zatem, w sytuacji, w której osoba wolna od jakichkolwiek uzależnień natury psychologicznej, czy też medycznej jest w stanie dokonać wyboru między podjęciem konkretnego działania lub niepodjęciem tegoż działania, jej decyzje można określić jako wolne. Wolność tak rozumiana nie oznacza jednak możliwości podążania w jakimkolwiek kierunku pod naporem jakiegokolwiek instynktu. Oznacza natomiast, że człowiek *wolny* jest w stanie uczynić z tego, co dzięki działaniu intelektu uznał za wartość, motyw i przyczynę działania²⁹.

W odniesieniu do święceń przymus, oparty na działaniu zewnętrznym, i ciężka bojaźń, będąca odbiciem odczuwanego przymusu, wykluczają działanie dobrowolne podmiotu, pozbawiając akt święceń jednego z elementów konstytutywnych zdolności koniecznej do jego wyrażenia. Szczególną formą bojaźni jest tzw. bojaźń z szacunku. Podstawową jej charakterystyką jest to, że podmiot sprawczy jest rodzicem lub przynajmniej w jakimś sensie przełożonym ofiary, która jako dziecko lub podwładny winna jest jej posłuszeństwo i szacunek. W przypadku bojaźni z szacunku konieczne jest, aby sprawca był rzeczywiście w pozycji zwierzchnictwa, która niesie z sobą przewagę, autorytet, a więc realną dominację nad ofiarą.

Akt święceń jest aktem prawnym, którego podstawą jest *actus humanus*, wyrażony w sferze społecznej, czyli zewnętrznej. Jako taki musi być on świadomy

²⁶ Por. kan. 1041, 1° KPK.

²⁷ Kan. 219 KPK brzmi: „Christifideles omnes iure gaudent ut a quacumque coactione sint immunes in statu vitae eligendo”.

²⁸ Por. W. Ommeren, *Mental Illness Affecting matrimonial consent*, Washington 1961, 76–77.

²⁹ Por. G. Canepa, *Il concetto di personalità nei suoi aspetti filosofici, biologici e medico-legali*, Roma 1953, 98.

i dobrowolny nie tylko w sensie psychologicznym, ale w takim stopniu, by osoba wyrażająca zgodę małżeńską знаła jej przedmiot i mogła nim dysponować. Akt święceń jest w swojej wewnętrznej strukturze aktem decyzyjnym, czyli aktem woli, wymaga jednak zaangażowania zarówno woli, jak i intelektu³⁰. Akt woli, będąc aktem ludzkim, wymaga wolności kwalifikowanej, jakiej żąda prawodawca ze względu na ochronę uprawnień osoby³¹. Akt woli, będąc aktem wewnętrznym, nie jest wystarczający do tego, aby stał się on aktem prawnym. Do zaistnienia *actus iuridicus* wola wewnętrzna wymaga zewnętrznej formy. Domniemanie prawne, mające charakter *an tantum*³², jest zasadą ogólną, przyjętą powszechnie w prawie, uznającą użyte w aktach prawnych słowa i znaki za zgodne z intencją działającego. Sytuacja wyrażająca się w niezgodności między wolą rzeczywistą osoby przyjmującej święcenia a jego zewnętrznymi gestami czy słowami jest sytuacją wyjątkową od przyjętej zasady i nosi nazwę symulacji święceń.

Prawo zaskarżenia ważności święceń przynależy duchownemu, który twierdzi, że przyjął święcenia diakonatu, prezbiteratu lub biskupie nieważnie, lub ordynariuszowi, któremu duchowny podlega, albo w diecezji, którego przyjął święcenia³³. Kompetentną do rozpatrzenia sprawy o nieważność święceń, na mocy Listu apostołskiego papieża Benedykta XVI z 30 sierpnia 2011 r. *Quaerit semper* jest Rota Rzymska. Zgodnie z kan. 2 tegoż dokumentu w tymże Trybunale zostaje ustanowiony Urząd, na czele którego stoi dziekan Roty Rzymskiej, do którego kompetencji należą m.in. sprawy o stwierdzenie nieważności święceń.

Zgodnie z kan. 1709 KPK skarga powodowa winna być przesłana do Trybunału Roty Rzymskiej, która zdecyduje czy sprawa ma być prowadzona przez nią samą, czy też przez wyznaczony przez nią trybunał. Jeśli Rota Rzymska przekazała sprawę innemu trybunałowi, należy zachować procedurę procesu spornego. W tym miejscu należy podkreślić szczególną rolę, jaką w tego typu procedurze ma obrońca węzła. Zgodnie z kan. 1432 KPK: „Dla spraw, w których chodzi o nieważność święceń albo o nieważność lub rozwiązanie małżeństwa, należy ustanowić w diecezji obrońcę węzła, którego obowiązkiem jest proponować i przedstawiać wszystko, co w sposób rozumny może być przytoczone przeciw nieważności lub rozwiązaniu”. Przytoczony wyżej kanon określa zatem zakres działań obrońcy węzła i w interesującej nas kwestii podkreśla, iż jego interwencja jest konieczna w przypadku procesu o stwierdzenie nieważności święceń. Obrońca przede wszystkim winien formułować pytania, wyjaśniać, starać się odkryć to wszystko, co sprzyja ważności święceń. Nie po-

³⁰ Por. S. Kasprzak, *Wybrane zagadnienia z Prawa Kościelnego*, Lublin 2000, 560.

³¹ Por. O. Robleda, *De conceptu actus iuridici*, *Periodica* 51, 1962, s. 414–419; J. García Martín, *Le norme generali del Codex Iuris Canonici*, Roma 1996, 434.

³² Por. R. Palombi, *Il valore delle «praesumptiones»*, w: *I mezzi di prova nelle cause matrimoniali secondo la giurisprudenza rotale*, Città del Vaticano 1995, 98. Autor pisze: „Quel che più conta, ai fini della nostra indagine, è che le parole ed i segni (in breve la «externatio») con cui la volontà negoziale viene manifestata costituiscono l'*indicium* visibile o percettibile, che è a base della *presumptio*. In ultima analisi, non è fuor di luogo parlare di vera presunzione nell'ipotesi in esame, e più precisamente di una «*praesumptio iuris tantum*», che può cedere di fronte ad una prova contraria diretta ovvero ad una «*prudenter applicetur oportet*»”.

³³ Por. kan. 1708 KPK.

winien zadowalać się wyłącznie ogólną znajomością sprawy, ale poprzez dogłębną analizę akt wypowiedzieć się jednoznacznie co do argumentów przemawiających za ważnością święceń³⁴. Odkrycie prawdy obiektywnej nie oznacza jednak, iż od obrońcy należy wymagać obrony ważności święceń za wszelką cenę, wbrew logice i rzetelnym argumentom, obrony, która w sposób sztuczny tak naprawdę występowałaby wbrew odkrywaniu prawdy obiektywnej. Takie wymaganie skierowane do obrońcy wężła sugerowałoby niepotrzebny wysiłek niczemu niesłużący i pozbawiony jakiegokolwiek wartości. Stąd w sytuacji, gdy obrońca nie znajduje żadnych argumentów przemawiających za ważnością święceń, powinien jednoznacznie stwierdzić, iż po dogłębnej analizie akt nie znalazł żadnych argumentów przeciwnych tezie powództwa, dlatego też zdaje się na sprawiedliwość sądu.

Procedura stwierdzenia nieważności święceń wymaga dwóch zgodnych wyroków stwierdzających nieważność święceń. Po drugim wyroku, który potwierdził nieważność święceń, duchowny traci wszystkie uprawnienia właściwe stanowi duchownemu i zostaje zwolniony z wszystkich obowiązków³⁵.

4. UTRATA STANU DUCHOWNEGO W SKUTEK NAŁOŻENIA KARY³⁶

Przypadki, w których Prawodawca przewiduje karę utraty stanu duchownego są następujące: odstępstwo od wiary, herezja, schizma w przypadku długotrwałego uporu lub wielkiego zgorzenia (kan. 1364 § 2 KPK); porzucenie, przechowywanie lub zabieranie postaci konsekrowanych (kan. 1367 KPK); przymus fizyczny wobec Biskupa Rzymskiego (kan. 1370 § 1 KPK); nakłanianie penitenta do grzechu przeciwko szóstemu przykazaniu (w akcie spowiedzi albo z okazji lub pod jej pretekstem), ale jedynie w przypadkach poważnych (kan. 1387 KPK); próba zawarcia małżeństwa, choćby tylko cywilnego, jeśli po upomnieniu duchowny nie poprawia się i nadal daje zgorzenie (kan. 1394 § 1 KPK); inne grzechy przeciwko szóstemu przykazaniu oraz konkubinat (kan. 1395 KPK).

Podstawową drogą utraty stanu duchownego w skutek nałożenia kary jest zastosowanie przepisów procesu karnego. W procesie karnym rzecznik sprawiedliwości jest oskarżycielem. Rzecznik sprawiedliwości, na podstawie dochodzenia wstępnego, formułuje skargę powodową do właściwego trybunału³⁷, wskazując na określone przestępstwo, za które jest przewidziana kara wydalenia ze stanu duchownego. Istotne jest wskazanie konkretnych dowodów, na których opiera się skarga rzecznika sprawiedliwości.

Kodeks przewiduje karę *ferendae sententiae*, wydalenia ze stanu duchownego, która może być wymierzona jedynie przez trybunał kolegialny trzech sędziów za

³⁴ Por. J. Huber, *Il difensore del vincolo*, Ius Ecclesiae 14 (2002), 117.

³⁵ Por. kan. 1712 KPK.

³⁶ Nie następuje nigdy wskutek zaciągnięcia kary *latae sententiae* (kan. 1336, 2°). Nie może być również ustanowiona ustawą partykularną albo nakazem (kan. 1317; 1319).

³⁷ Por. Z. Suchecki, *Il processo penale giudiziario, w: Il processo penale canonico*, red. Z. Suchecki, Roma 2003, 257.

najcięższe przestępstwa³⁸. Ordynariusz jest zobowiązany do ustanowienia dekretem trybunału w celu przeprowadzenia procesu karnego. W terminie ustalonym przez sędziego, w obecności rzecznika sprawiedliwości, notariusza oraz adwokata następuje przesłuchanie oskarżonego. Rzecznik sprawiedliwości przedstawia sędziemu akt oskarżenia oraz zebrane dowody w sprawie. Sędzia może stawiać dowolne pytania, jak również może wykorzystać listę pytań, które przygotował rzecznik sprawiedliwości. Rzecznik sprawiedliwości nie może osobiście zadawać pytań oskarżonemu, czyni to jedynie przez sędziego lub za jego zgodą. Jak zostaną dokładnie rozważone wszystkie dowody i argumenty stwierdzające przestępstwo, a skarga karna nie wygasła, sędzia powinien wydać wyrok, biorąc pod uwagę okoliczności wpływające na poczitalność. W procesie karnym należy stosować – chyba że sprzeciwia się temu natura rzeczy – kanony o procesie w ogólności i o zwyczajnym procesie spornym, z zastosowaniem specjalnych przepisów o sprawach, które dotyczą dobra publicznego³⁹. W odróżnieniu od procesu małżeńskiego oraz innych procedur dyscyplinarnych, oskarżony nie ma obowiązku przyznać się do przestępstwa, nie można też żądać od niego przysięgi⁴⁰.

Specjalne uprawnienia przenoszenia duchownego do stanu świeckiego ma również we władaniu Kongregacja Nauki Wiary i Kongregacja ds. Duchowieństwa. Chcąc ukazać przyczyny i procedury wydalania duchownych ze stanu kapłańskiego według norm i praktyki Kongregacji Nauki Wiary, trzeba odwołać się do dwóch dokumentów: motu proprio *Sacramentorum Sanctitatis tutela* Jana Pawła II z 30 kwietnia 2001 r. oraz *Normae de delictis Congregationi pro Doctrina Fidei reservatis seu Normae de delictis contra anc necnon de gravioribus delictis* papieża Benedykta XVI z 21 maja 2010 r. W motu proprio Jana Pawła II zostały przede wszystkim wskazane najcięższe przestępstwa, zarówno przeciw moralności, jak i w sprawowaniu sakramentów, zarezerwowane Kongregacji Nauki Wiary. Ponadto wskazano na specjalne procedury, jakie należy zachować w wymierzaniu kary wydalania ze stanu duchownego. Normy te zostały uzupełnione i zmienione. Obecnie dokumentem obowiązującym w rozpatrywaniu spraw dotyczących przestępstw zarezerwowanych Kongregacji Nauki Wiary jest: *Normae de delictis Congregationi pro Doctrina Fidei reservatis seu Normae de delictis contra anc necnon de gravioribus delictis*.

W art. 1, § 1 *Normae de delictis Congregationi pro Doctrina Fidei reservatis seu Normae de delictis contra anc necnon de gravioribus delictis* zawarte są trzy rodzaje przestępstw, zastrzeżonych Kongregacji Nauki Wiary: *delicta contra fidem* (apostazja, herezja, schizma), *delicta in sacramentorum celebratione commissa* (zabranie lub przechowywanie postaci konsekrowanych w celach świętokradczych albo ich profanacja; usiłowanie sprawowania liturgicznej czynności Ofiary eucharystycznej przez osobę nie mającą święceń kapłańskich; symulacja sprawowania liturgicznej czynności Ofiary Eucharystycznej; koncelebranie Ofiary Eucharystycznej z szafarzami wspólnot kościelnych nieposiadających sukcesji apostołskiej i nieuznają-

³⁸ Por. kan. 1425, § 1, 2° KPK.

³⁹ Por. kan. 1728, § 1 KPK.

⁴⁰ Por. Z. Suhecki, *Wydalanie duchownych na podstawie kanonicznego procesu karnego*, Prawo Kanoniczne 54 (2011), nr 3–4, 105–110.

cych godności sakramentalnej święceń kapłańskich; konsekrowanie *in sacrilegum finem*, czyli w celu świętokradczym jednej tylko postaci eucharystycznej albo obu podczas sprawowania Eucharystii lub poza nią; rozgrzeszenie współnika w grzechu przeciw szóstemu przykazaniu Dekalogu; usiłowanie udzielenia rozgrzeszenia sakramentalnego albo słuchanie spowiedzi pomimo zakazu; symulowanie udzielania rozgrzeszenia sakramentalnego; nakłanianie penitenta do grzechu przeciw Szóstemu Przykazaniu Dekalogu w akcie spowiedzi albo przy jej okazji, lub pod jej pretekstem; naruszenie bezpośrednio i pośrednio tajemnicy sakramentalnej; nagrywanie za pomocą jakichkolwiek urządzeń technicznych albo rozpowszechnianie w złych zamiarach w środkach społecznego przekazu tego, co zostało powiedziane przez spowiednika lub penitenta w spowiedzi sakramentalnej, prawdziwej lub fałszywej; usiłowanie udzielenia święceń kapłańskich kobiecie), *delicta contra mores* (przestępstwo przeciw szóstemu przykazaniu Dekalogu, popełnione przez duchownego z osobą nieletnią poniżej osiemnastego roku życia – w tym przypadku zrównana jest z nieletnim osoba dorosła, która trwale jest niezdolna posługiwać się rozumem; nabywanie albo przechowywanie, lub rozpowszechnianie, w celach lubieżnych materiałów pornograficznych, przedstawiających nieletnich poniżej czternastego roku życia, przez duchownego – w jakikolwiek sposób i za pomocą jakiegokolwiek urządzenia).

W myśl kan. 16 obecnie obowiązujących Norm, *Delicta graviora* są zgłaszane do Kongregacji Nauki Wiary przez ordynariusza. Tenże art. 16 mówi o *notitia saltem verisimilem... de delicto graviore reservato* i o *investigatio praevia*. Pierwsza faza jest identyczna z postępowaniem wyznaczonym przez kan. 1717 KPK. Ordynariusz zatem ma obowiązek zbadać wiarygodność doniesienia o przestępstwie, jak również fakty tegoż dotyczące. Następnie, po przeprowadzeniu dochodzenia wstępnego powiadamiania o tym Kongregację Nauki Wiary, która, jeśli nie zastrzeże sobie sprawy, ze względu na szczególne okoliczności, poleca ordynariuszowi dalsze postępowanie. Zatem, w świetle kan. 16 ordynariusz nie ma już prawa rozporządzać materią na mocy kan. 1718; musi zgłosić przypadek do Kongregacji Nauki Wiary⁴¹. Jeśli natomiast sprawa została skierowana bezpośrednio do Kongregacji bez dochodzenia wstępnego, czynności wstępne procesu, należące z mocy prawa powszechnego do ordynariusza, mogą być przeprowadzone przez samą Kongregację (kan. 17). Ta jednak może zdecydować, by ordynariusz jednak przeprowadził dochodzenie wstępne, przesyłając następnie *Acta* wstępne procesu wraz ze swoim *Votum* do oceny Kongregacji. Kongregacja Nauki Wiary rozpatruje dokumentację przesłaną przez ordynariusza wraz z jego *Votum* i ocenia, czy dany przypadek wymaga więcej informacji, by powziąć pierwszą bardzo znaczącą decyzję, tzn. jaki *iter* winien być zastosowany do osądzenia danego przypadku. W myśl kan. 21, § 1, najcięższe przestępstwa, osądzone tylko przez Kongregację Nauki Wiary, winny być rozpatrywane w procesie sądowym. Istnieją jednak także inne możliwości, z których Kongregacja może skorzystać. Może zdecydować, że fakty i okoliczności nie wymagają żadnego dodatkowego postępowania karnego i zaproponować albo potwierdzić rozporządzenie administracyjne nie sądowe, mające na względzie zachowanie dobra publicz-

⁴¹ Por. K. Nykiel, *Przyczyny i procedura wydalania duchownych według norm i praktyki Kongregacji Nauki Wiary*, Prawo Kanoniczne 54 (2011), nr 3–4, 47.

nego Kościoła łącznie z dobrem osoby oskarżonej (por. kan. 1718, § 1, nn. 1°–2°). Kongregacja Nauki Wiary może zadecydować, by dać pozwolenie na procedurę karną administracyjną (postępowanie na mocy dekretu pozasadowego), która odbywa się według normy kan. 1720 KPK (albo kan. 1486 KKKW). Kongregacja Nauki Wiary może także zadecydować w najcięższych przypadkach, by przedłożyć konkretną sprawę bezpośrednio do decyzji Ojca Świętego, prosząc o *dimissio ex officio* duchownego winnego przestępstwa, wraz z dyspensą od celibatu (*dimissione e statu clericali vel depositione una cum dispensatione a lege caelibatus deferre*). Kongregacja Nauki Wiary może zadecydować, by upoważnić ordynariusza, aby wszczął sądowy proces karny w diecezji⁴².

Procedura o charakterze karnym możliwa jest również do przeprowadzenia w świetle uprawnień specjalnych Kongregacji ds. Duchowieństwa. 30 stycznia 2009 r. Ojciec Święty Benedykt XVI udzielił bowiem Kongregacji ds. Duchowieństwa kilku specjalnych uprawnień, w tym o charakterze karnym.

Pierwsze uprawnienie specjalne dotyczy rozpatrzenia i przedstawienia Ojcu Świętemu do zatwierdzenia w specyficznej formie, oraz podjęcia przez Niego decyzji w przypadku dymisji *in poenam* ze stanu duchownego wraz z dyspensą od obowiązków wypływających z przyjętych święceń, w tym również celibatu, w odniesieniu do duchownych, którzy usiłowali zawrzeć małżeństwo, chociażby tylko cywilnie, a po upomnieniu nie wykazali poprawy, lecz nadal dają zgorszenie (por. kan. 1394 §1) oraz do tych duchownych, którzy trwają w ciężkim grzechu zewnętrznym przeciw szóstemu przykazaniu Dekalogu (por. kan. 1395, §§1–2)⁴³.

Drugie uprawnienie specjalne pozwala na interwencję według przepisu kan. 1399 KPK, o ile kompetentni ordynariusze o to poproszą, w przypadkach szczególnie ciężkiego przekroczenia prawa, gdzie przynagla konieczność zapobieżenia skandalowi, bez względu na przepisy kanonów 1317, 1319, 1342 §2 i 1349 KPK, dotyczących zastosowania stałych kar: dla diakonów z powodów poważnych i dla kapłanów z powodów bardzo poważnych⁴⁴.

Procedury, jakie należy zastosować w korzystaniu z uprawnień specjalnych są regulowane generalnie przez kanony dotyczące postępowania administracyjnego (kan. 35–58 KPK). Ponadto, procedura jest także regulowana przez kanony odnoszące się do postępowania karno-administracyjnego (por. kan. 1342 i następane; 1720 KPK). Inicjatorem postępowania zasadniczo jest ordynariusz inkardynacji duchownego, chociaż dopuszczalna jest możliwość, w której ordynariusz miejsca gdzie przebywa niezdiscyplinowany duchowny, może wszcząć postępowanie, przedkładając później akta sprawy ordynariuszowi inkardynacji do zatwierdzenia. Możliwe jest, iż bezpośrednio i autonomicznie Kongregacja ds. Duchowieństwa rozpocznie procedurę. Procedura przewiduje dwie fazy. Pierwsza nazwana jest fazą lokalną procedury, ponieważ prowadzona na terenie obszaru inkardynacji duchownego lub w miejscu jego przebywania. Druga instancja to faza apostolska. Przede wszystkim

⁴² Por. tamże, 48–49.

⁴³ Por. W. Barszcz, *Przyczyny i procedura przeniesienia duchownego do stanu świeckiego na podstawie uprawnień Kongregacji ds. Duchowieństwa*, Prawo Kanoniczne 54 (2011), nr 3–4, 5.

⁴⁴ Por. tamże.

do zaakceptowania procedury lokalnej do fazy apostołskiej wymagane jest ustalenie, w poszczególnych przypadkach, niemożliwości lub poważnych trudności zastosowania norm postępowania zwykłego, udzielenia łaski lub przeprowadzenia postępowania karnego, przewidzianych przez Kodeks Prawa Kanonicznego⁴⁵.

5. UTRATA STANU DUCHOWNEGO NA MOCY RESKRYPTU STOLICY APOSTOŁSKIEJ

Utrata stanu duchownego w skutek udzielenia dyspensy od obowiązków wynikających ze święceń, w świetle kan. 290, 3° KPK, zwykle łączy się z udzieleniem dyspensy od celibatu. Dyspensa jest aktem łaski, stąd nie ma obowiązku jej udzielenia⁴⁶.

W świetle norm Kongregacji Nauki Wiary z 14 października 1980 r. *Praeterquam aliis* kompetentnym ordynariuszem do przyjęcia i pokierowania sprawą jest ordynariusz miejsca inkardynacji, lub jeśli chodzi o członka instytutu życia konsekrowanego na prawie papieskim, wyższy przełożony. Jeśli jest niemożliwe poprowadzenie sprawy przez własnego ordynariusza, może być poproszony ordynariusz aktualnego miejsca zamieszkania proszącego. Po otrzymaniu prośby ordynariusz decyduje, czy jest to sprawa, którą należałoby podjąć, i w przypadku pozytywnej odpowiedzi niech delikatnie zawiesi proszącego w wypełnianiu święceń, lub przynajmniej niech nie uważa takiego wypełniania za absolutnie konieczne do zachowania dobrej sławy kapłana lub ochrony dobra wspólnoty. W takim wypadku, osobiście lub przez roztropnego i pewnego kapłana, specjalnie wybranego do tego zadania, powinno się przewidzieć poprowadzenie sprawy, z obecnością wiarygodnego dla innych notariusza. Przeprowadzenie sprawy opiera się na przesłuchaniu petenta oraz stosownych świadków oraz na zebraniu koniecznej dokumentacji. Pełne dochodzenie, wszystkie dokumenty z dołączeniem wskazań użytecznych dla oceny próby, powinny zostać przekazane w trzech kopiach do Świętej Kongregacji Nauki Wiary, łącznie z opinią ordynariusza o wiarygodności rzeczy i o wykluczeniu niebezpieczeństwa zgorzelenia. Święta Kongregacja Nauki Wiary przeanalizuje sprawę i zdecyduje, czy prośba kwalifikuje się do przedłożenia Ojcu Świętemu lub czy prośba powinna być uzupełniona bądź odrzucona, ponieważ jest pozbawiona podstaw⁴⁷.

Przeprowadzenie procedury utraty stanu duchownego możliwe jest również na podstawie uprawnienia specjalnego Kongregacji ds. Duchowieństwa. Trzecie uprawnienie specjalne tejże Kongregacji dotyczy bowiem prośby o reskrypt, którym deklaruje się utratę stanu duchownego wraz z dyspensą od obowiązków wpływających z przyjętych święceń, łącznie z celibatem, duchownego, który porzucił dobrowolnie i bezprawnie posługę od ponad pięciu kolejnych lat. W przypadku zastosowania trzeciego uprawnienia specjalnego nie przewiduje się nadzwyczajnych

⁴⁵ Por. tamże, 56–57.

⁴⁶ Por. V. Mosca, *Le procedure per la perdita dello stato clericale*, w: *I giudizi nella Chiesa. Processi e procedure speciali*, Milano 1999, 337.

⁴⁷ Por. Sacra Congregazione per la Dottrina della fede, *Lettera circolare e Norme procedurali*, 14 ottobre 1980: *Enchiridion Vaticanum* 7, 572–586.

ustępstw od przepisów prawa powszechnego, gdyż uprawnienie można odnieść do istniejących już norm określających udzielenie „reskryptu dla drugiego” (kan. 61 i kan. 290, 3° KPK). Celem procedury jest upewnienie się o fakcie, że duchowny porzucił posługę od czasu dłuższego niż pięć kolejnych lat. Z dochodzenia musi wynikać, że porzucenie jest: dobrowolne, nielegalne i uporczywe. Dowodami na istnienie faktu opuszczenia posługi mogą być: deklaracja duchownego złożona instruktorowi, zeznania świadków, oraz wszystkie inne dokumenty lub akta, z których wynika postępowanie duchownego i jego wola opuszczenia posługi⁴⁸.

6. WNIOSKI

Procedury utraty stanu duchownego mają różny wymiar i zależne są od przyczyn i przestępstw, których dopuścił się duchowny. Niektóre z nich mają charakter karny, w niektórych przypadkach wręcz przestępstw ciężkich, inne charakter dyscyplinarny. Zgodnie z kan. 290 KPK święcenia raz ważne przyjęte nigdy nie tracą ważności, jednakże duchowny może utracić stan duchowny i zostać przeniesiony do stanu świeckiego. Formy utraty stanu duchownego są następujące: wyrok sądowy lub dekret administracyjny, stwierdzający nieważność święceń (kan. 1708–1712 KPK), kara wydalenia nałożona zgodnie z przepisami prawa (kan. 1425 § 1, 2°; 1720–1728 KPK), reskrypt Stolicy Apostolskiej, którego to reskryptu Stolica Apostolska udziela diakonom – tylko z poważnych przyczyn, a prezbiterom – z najpoważniejszych.

Skutki utraty stanu duchownego dotyczą zarówno obowiązku zachowania celibatu, jak i innych obowiązków wynikających z przyjęcia święceń kapłańskich. W odniesieniu do celibatu (kan. 291 KPK), jeśli przyczyną utraty stanu duchownego jest nieważność święceń – osoba taka jest zwolniona od obowiązku celibatu na mocy samego prawa. Jeżeli zaś utrata stanu duchownego dokonuje się na mocy sankcji karnej lub reskryptu Stolicy Apostolskiej utrata stanu duchownego nie niesie z sobą dyspensy od celibatu. Dyspensy takiej udziela jedynie Biskup Rzymu. W odniesieniu do innych praw i obowiązków utrata stanu duchownego niesie z sobą (kan. 292 KPK) utratę *ipso iure* wszystkich praw przysługującym duchownym, wolność od wszystkich obowiązków, którym podlegają duchowni – z wyjątkiem obowiązku celibatu (kan. 291 KPK), zakaz wykonywania władzy święceń oraz pozbawienie wszystkich urzędów, zadań i wszelkiej władzy delegowanej. W tym miejscu należy zauważyć, że każdy kapłan, choćby nawet nie był upoważniony, ważne rozgrzesza osobę znajdującą się w niebezpieczeństwie śmierci z wszelkich cenzur i grzechów, choćby nawet był obecny również kapłan upoważniony⁴⁹.

⁴⁸ Por. W. Barszcz, dz.cyt., 65.

⁴⁹ Por. kan. 976 KPK.

BIBLIOGRAFIA

- Barszcz W., *Przyczyny i procedura przeniesienia duchownego do stanu świeckiego na podstawie uprawnień Kongregacji ds. Duchowieństwa*, Prawo Kanoniczne 54 (2011), nr 3–4, 53–76.
- Nykiel K., *Przyczyny i procedura wydalania duchownych według norm i praktyki Kongregacji Nauki Wiary*, Prawo Kanoniczne 54 (2011), nr 3–4, 31–52.
- Suhecki Z., *Il processo penale canonico*, red. Z. Suhecki, Roma: Lateran University Press 2003.
- Suhecki Z., *Wydalanie duchownych na podstawie kanonicznego procesu karnego*, Prawo Kanoniczne 54 (2011), nr 3–4, 77–115.

THE LOSING OF THE CLERICAL STATE IN CIC 1983

Summary

After it has been validly received, sacred ordination never becomes invalid. A cleric, however, loses the clerical state by a judicial decision or administrative decree which declares the invalidity of sacred ordination, by the legitimate infliction of the penalty of dismissal, by a rescript of the Apostolic See which is granted by the Apostolic See to deacons only for serious reasons and to presbyters only for the most serious reasons.

Key words: clerical state, rescript, ordination